

บทที่ 2

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับปัตตานีก่อนสมัยรัตนโกสินทร์
และการปกครองหัวเมืองทั้ง 7 ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

การได้ปัตตานีเป็นประเทศราชของไทยในสมัยสุโขทัย

เป็นที่เชื่อกันโดยทั่วไปว่าไทยได้ปัตตานีเป็นประเทศราชในสมัยสุโขทัย ทั้ง ๆ ที่ไม่ปรากฏหลักฐานชั้นต้นใดที่กล่าวถึงปัตตานีก่อนสมัยอยุธยา ความเชื่อนี้จะมีที่มาจากคำวินิจฉัยของสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ¹ ที่ทรงตีความจากศิลาจารึกพระเจ้ารามคำแหงเมื่อกว่าถึงอาณาจักรสุโขทัยว่า ทิศใต้จด "...ฝั่งทะเลสมุทรเป็นที่แล้ว"² โดยทรงถือว่าความน้อธิบายถึงอาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัยที่ขยายไปสู่แหลมมลายูที่ "...มะละกา และยะโฮร์"³ ควบเหตุนี้ปัตตานีซึ่งตั้งอยู่ทางตอนเหนือขึ้นมาก็ควรจะตกเป็นเมืองขึ้นของไทยแต่ครั้งนั้นเช่นกัน ข้อวินิจฉัยดังกล่าวถ้าจะพิจารณาตามตัวอักษรก็นับว่าคลาดเคลื่อนต่อความเป็นจริง เพราะมะละกานั้นเพิ่งจะเกิดขึ้นประมาณ พ.ศ. 1943 (ค.ศ. 1400)⁴ ในสมัยอยุธยา ส่วนยะโฮร์ก็เริ่มพัฒนาเป็นศูนย์กลางค้าประมาณ พ.ศ. 2055 (ค.ศ. 1512)⁵ นอกจากนั้นคำวินิจฉัยนี้อาจผิดพลาด เพราะคำว่า

¹ สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ "คำนำ", ประชุมพงศาวดารสยาม เล่ม 3 (พระนคร : องค์การคำครุสภา, 2506), หน้า 5 - 6.
² แผนภูมิศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ด้านที่ 4 ง.
³ สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ, แสดงบรรยายพงศาวดารสยาม. (พระนคร : โรงพิมพ์ครุสภา, 2467), หน้า 23.
⁴ J. Kennedy, A History of Malaya (London : Macmillan & Co Ltd., 1962), pp. 1 - 3 ; Hall, op.cit., pp. 179 - 80.
⁵ Ibid., p. 45.

"ฝั่งทะเลสมุทรมันที่แล้ว" นั้นเขียนต่อจากคำว่า นครศรีธรรมราช ซึ่งอาจหมายถึงว่า ไคนครศรีธรรมราช ซึ่งอยู่ริมฝั่งทะเลนั่นเอง นั่นคือไคเพียงอาณาจักรศรีธรรมราชเท่านั้น หาไคปัตตานีควายไม

อย่างไรก็ดีถ้าจะศึกษาการขยายอำนาจของไทยลงไปแหลมมลายูในสมัยพระเจ้ารามาคำแห่ง คำวินิจัยดังกล่าวก็มีหลักฐานอ้างอิงไคอยู่ในเงของตัวดินแดน (ไม่ใช่ในนามดินแดนนั้น) เพราะพระเจ้ารามาคำแห่งทรงขยายพระราชอาณาเขตลงไปทางไคราว พ.ศ. 1823 (ค.ศ. 1280) ¹ นั้น อาณาจักรศรีวิชัยซึ่งมีอำนาจที่สุคินแหลมมลายูไคเริ่มเสื่อมอำนาจลงประมาณ 40 ปีหลังจากนั้น ตามพรลิงค์ (หรือนครศรีธรรมราชปัจจุบัน) ก็สามารถตั้งตนเป็นใหญ่ขึ้นแทนที่ แต่ในต้นพุทธศตวรรษที่ 19 (ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13) อาณาจักรตามพรลิงค์ก็อ่อนแอลง จนต้องตกเป็นของอาณาจักรสุโขทัยในที่สุด ² นับแต่นั้นมาสุโขทัยก็เป็นรัฐที่มีอำนาจที่สุคินแหลมมลายู ³ และได้ขยายตัวรุกไคลงไปเรื่อย ๆ ดังปรากฏว่าไคยกทัพไปตีมลายู (Maliyuerh) เป็นเหตุให้มลายูรืองเรียนไปยังจีนใน พ.ศ. 1838 (ค.ศ. 1295) แมว่าจักรพรรดิจีนจะไคมีคำสั่งห้ามรุกรานมลายูมายังไทย แต่ปรากฏว่าคำสั่งดังกล่าวไคมีผลยุติการขยายพระราชอาณาเขตของพระเจ้ารามาคำแห่งแต่อย่างไค ⁴ ดังนั้นจึงอาจสรุปไคว่า อำนาจของไทยในสมัยพระเจ้ารามาคำแห่งไคแ

¹ Wheatley, op.cit., p.57.

² Ibid.

³ Ibid., p.303; Hall, op.cit., p.180.

⁴ Suebsaeng Promboon, "Sino-Siamese Tributary Relation, 1282-1853" (Unpublished Ph.D. Dissertation, University of Wisconsin; 1971), pp.133-5.

ไปจกแคว้นมลายู ซึ่งนักประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่เชื่อว่าเป็นจัมปี (Jambi) ในสุมาตรา¹ ถ้าเช่นนั้นดินแดนในแหลมมลายูไม่ว่าจะเป็นบริเวณปัตตานี มะละกา หรือยะโฮร์ ก็ควรตกอยู่ในพระราชอำนาจเช่นกันแม้ว่าจะไม่ใช่ในนามปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม นาพิจารณาว่าอำนาจของสุโขทัยเหนือในดินแดนในแหลมมลายูนี้เป็นอำนาจแต่ในนาม เพราะไม่ปรากฏหลักฐานว่าสุโขทัยได้เข้าจัดการปกครองหรือวางเงื่อนไขผูกพันดินแดนเหล่านี้ให้อยู่ในฐานะที่ตองขึ้นกับตนแต่ประการใด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการไต่ดินแดนเหล่านี้เข้ามาอยู่ในครอบครอง เกิดจากการยินยอมเข้าอนุอมแต่โดยดีของรัฐที่มีกำลังค่อนกว่า ซึ่งเป็นลักษณะพฤติกรรมเพื่อความอยู่รอดของรัฐเล็ก ๆ ในแหลมมลายูในยุคนั้น ดินแดนที่เป็นปัตตานีต่อมาซึ่งนักประวัติศาสตร์เชื่อว่าขณะนั้นเป็นที่ตั้งของ

¹ เป็นที่เชื่อกันมานานแล้วว่า การขยายตัวของไทยลงไปแหลมมลายูได้ถูกยับยั้งโดยการขยายตัวของชวา ซึ่งต่อมาตั้งเป็นอาณาจักรมัชปาหิต และอาณาจักรมัชปาหิตนี้มีอำนาจครอบคลุมไปถึงรัฐทางตอนใต้ในแหลมมลายูอันได้แก่ ยะโฮร์ ลังกาสุกะ ลายบุรี กลันตัน สิงคโปร์ (Tumasik) และไทรบุรี แต่นักประวัติศาสตร์หลายคนเป็นตนาว่า ปอลวิทลี (Paul Wheatley) และ ซี.ซี.เบอร์ก (C.C. Berg) ถือว่าเท่าที่มีหลักฐาน อย่างมากที่สุดอำนาจของมัชปาหิตแผ่ขยายไปได้ไกลเพียงชาวตะวันตกวันออก หมู่เกาะมาตุรา และบาห์ลี เท่านั้น ศาสตราจารย์ ดี.จี. อี. ฮอลล์ (D.G.E. Hall) ไคกล่าวสนับสนุนความเห็นดังกล่าวว่า "ทั้งสยามและมัชปาหิต ต่างก็เรียกร้องสิทธิเหนือแหลมมลายู แต่เฉพาะสยามเท่านั้นที่สามารถยืนยันหลักฐานดังกล่าว "Both Siam and Majpahit claimed suzerainty over the Peninsula, but Siam alone could enforce it." Hall, op.cit., p.180; Wheatley, op.cit., p.303.

อาณาจักรลังกาสุกะ (Langkasuka) ¹ ก็อยู่ในฐานะเช่นเดียวกัน ลังกาสุกะได้ถูกผนวก
 เข้าในอาณาจักรศรีวิชัย ตามพรลิงค์ และสุโขทัยตามลำดับ ² เมื่อถึงพุทธศตวรรษที่ 21
 อาณาจักรนี้ไม่เป็นที่รู้จักของชาวโปรตุเกสในมะละกาอีกต่อไป ในขณะที่ "ปัตตานี" เริ่ม
 ใ้รับการกล่าวถึงตั้งแต่ปลายทศวรรษ พ.ศ. 1920 (ค.ศ. 1380) ซึ่งตรงกับแผ่นดิน
 สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 แห่งกรุงศรีอยุธยา ³

ความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีและกรุงศรีอยุธยา ⁴

จากหนังสือของโทเม ปิเร (Tomé Pires) ชาวโปรตุเกสซึ่งอาศัยอยู่ใน
 มะละกา ในพุทธศตวรรษที่ 21 เราได้หลักฐานที่เก่าที่สุดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง
 ปัตตานีและกรุงศรีอยุธยา ซึ่งแสดงให้เห็นสัมพันธไมตรีระหว่างสองรัฐที่เริ่มตนด้วยการผูก
 พันทางการอภิเษกสมรส กล่าวคือสมเด็จพระบรมราชาธิราช (พ.ศ. 1913-1931) ทรง
 ใ้ธิดาของมุขมนตรีปัตตานีคนหนึ่งเป็นพระสนม หลังจากนั้นทั้งปัตตานีและกรุงศรีอยุธยาต่าง

¹ เรื่องราวของอาณาจักรลังกาสุกะ, ดู Teeuw and Wyatt, ibid.;
 Wheatley, op.cit., Chap.XVI.

² Teeuw and Wyatt, ibid.; Wheatley, ibid., p.264-5.

³ Teeuw and Wyatt, ibid., p.5.

⁴ เป็นที่น่าสังเกตว่า พระราชพงศาวดารไทยให้ความสำคัญต่อเรื่องราวใน
 แหล่มมลายูน้อยมาก ตลอดสมัยอยุธยา มีเพียงครั้งเดียวที่เหตุการณ์เกี่ยวกับปัตตานีได้ถูก
 บันทึกไว้ ึ่ง ๆ ที่หลักฐานพื้นเมืองใดแก คำานานปัตตานี และหลักฐานจากต่างประเทศ
 ึ่งที่เป็นจดหมาย บันทึก และรายงาน ได้กล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับปัตตานี ึ่งในคาน
 การเมืองภายใน การเมืองระหว่างประเทศ เศรษฐกิจ ตลอดจนวัฒนธรรม ความเป็น
 อยู่ตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 20 - ปลายพุทธศตวรรษที่ 22 อย่างละเอียดมากอยู่ ดู
 Teeuw and Wyatt, ibid. และ สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรื, คณะกรรมการชำระ
 ประวัติศาสตร์, ประวัติเมืองปัตตานี, (ม.ป.ท., 2471), เอกสารอัดสำเนา.

มีส่วนร่วมในการต่อต้านการขยายอำนาจของมะละกาในแหลมมลายู ดังปรากฏว่าเจมู
ครองสิงคโปร์ซึ่งสมรสกับพระธิดาที่ประสูติจากพระสนมชั้น 1 โคซันโลปเมศรี (ผู้ตั้ง
มะละกา) ออกจากสิงคโปร์² ในขณะเดียวกัน ไทยก็ได้ยกทัพไปตีมะละกาหลายครั้ง
ในครั้งหลังของพุทธศตวรรษที่ 20 ทั้งปัตตานีและกรุงศรีอยุธยาต่างได้ประโยชน์จากนโยบาย
ดังกล่าวอย่างน่าพอใจ สำหรับไทยนั้นถึงแม้จะไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าโจรสลัดที่รบกวน
มะละกา ในระยะแรกของการตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นไทยตามที่รัฐเหล่านั้นกล่าวหา³ แต่
การที่ของแควมะละกาถูกโจรสลัดรบกวน เป็นเหตุให้พ่อค้าชาวต่างประเทศหันมาใช้เส้น
ทางการค้าที่ผ่านคอคอกระแทน ซึ่งทำให้กรุงศรีอยุธยาเจริญมั่งคั่งเป็นศูนย์กลางการค้า
อย่างรวดเร็ว⁴ ในขณะเดียวกันปัตตานีก็เป็นเมืองท่าอีกแห่งหนึ่งบนฝั่งตะวันออกของ
แหลมมลายูที่ปลอดจากโจรสลัด และมีเส้นทางบกขามไปยังเมืองท่าทางฝั่งตะวันตกได้
ปัตตานีจึงเจริญขึ้นเป็นตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าต่างประเทศที่สำคัญ⁵ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
หลังจากที่มะละกาตกเป็นของโปรตุเกสในปี พ.ศ. 2054 (ค.ศ. 1511) การค้าของ
ปัตตานียิ่งขยายตัวอย่างกว้างขวาง ใน พ.ศ. 2081 (ค.ศ. 1538) มีพ่อค้าชาว
โปรตุเกสทำการค้าอยู่ที่ปัตตานีถึง 300 คน⁶

¹ Teeuw and Wyatt, op.cit., pp. 5-6.

² Ibid. ; Kennedy, op.cit., p.2.

³ Promboon, op.cit., pp. 173-5, 180-82.

⁴ C.N. Spinks, "Siam and the Pottery Trade, "Journal of Siam Society (Cited hereafter as JSS.) 44 (2), p.

⁵ D.K. Bassett, "European Influence in South East Asia, 1500-1630," Journal of Southeast Asian History, (Cited hereafter as JSEAS.) XV, 2 (September 1963), p. 196.

⁶ John Anderson, English Intercourse with Siam in the 17th Century (London : Kegan Paul, Trench, Trubner, & Co.) 1890), pp. 44-8.

ความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีและกรุงศรีอยุธยา ดำเนินไปด้วยดีตลอดกลาง
พุทธศตวรรษที่ 21 เมื่อไทยทำสงครามกับพม่าและลานช้าง ปัตตานีได้ส่งทัพมาช่วย
 เหลือ ¹ ทั้งนี้อาจอธิบายได้ว่า ความเจริญมั่งคั่งซึ่งเกิดจากผลประโยชน์ทางการค้า
ทำให้ปัตตานีไม่กล้าเสี่ยงต่อการเป็นศัตรูกับกรุงศรีอยุธยาซึ่งยังเป็นมหาอำนาจใน
แหลมมลายูประการหนึ่ง และยิ่งไปกว่านั้น การยกทัพมาช่วยในยามสงครามน่าจะเป็น
หลักฐานแสดงถึงการปฏิบัติเงื่อนไขของประเทศราชนั้นเอง ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อเกิด
 สงครามระหว่างไทยกับพม่าใน พ.ศ. 2106 (ค.ศ. 1563) สุลต่านปัตตานีได้ยก
ทัพเข้ามาถึงกลางพระนครเพื่อ "ช่วยรบศึก" แต่เมื่อเห็นไทยกำลังเสียเปรียบต่อพม่า
 ปัตตานีก็กลับยกทัพเข้าโจมตีพระบรมมหาราชวัง ² พระราชพงศาวดารฉบับหลวง
ประเสริฐ ^{ยืนยัน} ได้บันทึกเหตุการณ์ครั้งนั้นว่า

(คักราช 925 กนศก พระเจ้าหงสา ยกพลมาได้
 ทัพณโลก... อยุธยาขอเป็นไมตรี ครั้งนั้นพระยาศรีสุลต่าน
 พระยาตานีมาช่วยรบศึก พระยาตานีนั้นเป็นชบดและคุมชาว
 ตานีทั้งปวงเข้าในพระราชวัง ครั้นแลเข้าในพระราชวังได้
 เอาข้างเผือกมาขึ้นนอญ ณ ทองสนามหลวง แล้วจึงข้างออก
 ไปทางตะแลงแกง แลชาวพระนครเอาพวนมาชิงไว้รบด้วย
 ชาวตานี ชาวตานีนั้นตายมาก แลพระยาตานีนั้นลงสำเภาหนี
 ไปได้...³)

¹ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 1, เล่มที่ 1, "พระราชพงศาวดารฉบับหลวง
ประเสริฐ" (พระนคร : โรงพิมพ์ก้าวหน้า, 2506), หน้า 757 - 8.

² เพ็ญอักษร.

³ เพ็ญอักษร.

ถ้าพิจารณาพระราชพงศาวดารไทยฉบับอื่น ๆ จะพบว่าทุกฉบับมีใจความเหมือนฉบับหลวงประเสริฐ นั่นคือไม่มีการอธิบายถึงสาเหตุที่พระยาตานีเป็นกบฏ หลังจากที่ได้ยกทัพมาช่วยไทยทำสงครามกับพม่า เราไม่อาจทราบได้ว่าพระยาตานีได้เตรียมการนี้มาล่วงหน้าโดยอาศัยธรรมเนียมที่ประเทศราชจะต้องปฏิบัติในยามสงคราม เป็นเครื่องกำบังการนำทัพเข้ามาถึงพระนครหรืออย่างไร แต่ทางท่านสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ไม่ได้ทรงทราบเหตุการณ์ล่วงหน้า จึงต้องเสด็จหนีไปยังเกาะมหาพราหมณ์¹ อย่างไรก็ตามถ้าจะอธิบายถึงปัจจัยที่อยู่เบื้องหลังการตัดสินใจดังกล่าวของพระยาตานีโดยคำนึงถึงผลได้ผลเสียทางการเมืองแล้ว ก็พอจะเข้าใจได้ว่าปัตตานีอาจไม่พอใจในภาระการจัดทัพและส่งเสบียงอาหารมาช่วยไทยตามธรรมเนียมที่ประเทศราชจะต้องปฏิบัติ ซึ่งเป็นภาระที่หนักไม่น้อย เพราะนับแต่ไทยทำสงครามยึดเข้ากับพม่าในปี พ.ศ. 2095 (ค.ศ. 1552) เป็นต้นมา ทัพเรือจากหัวเมืองมลายูได้ถูกเกณฑ์ขึ้นมาร่วมในการศึกอยู่เสมอ ในสงครามกับพม่าใน พ.ศ. 2106 (ค.ศ. 1563) นั้น ปรากฏว่าพระยาตานีได้นำกองเรือเป็นจำนวนถึง 200 ลำ มายังกรุงศรีอยุธยา² อีกประการหนึ่ง การที่ไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบในสงคราม จนสมเด็จพระมหาจักรพรรดิต้องทรงขอเป็นไมตรีกับพม่า โดยทรงยอมยกพระราเมศวรเป็นตัวประกันพร้อมทั้งช่างเผือกนั้น คงจะทำให้ปัตตานีรู้สึกว่าไทยไม่อยู่ในฐานะที่เป็นที่พึ่งได้อีกต่อไป และการเป็นมิตรกับไทยอาจก่อให้เกิดผลเสียแก่ฐานะของตน³ ภัยเหตุนี้ปัตตานีจึงถือโอกาสนี้คิดแยกตัวเป็นอิสระ

ที่น่าสังเกตก็คือ "ตำนานปัตตานี" ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ครั้งนั้นว่า มีสาเหตุเบื้องหลังที่ดูจะเป็นเรื่องของความขัดเคืองสวนพระองค์ ที่สุลต่านมัคฟาซาท (Mudhaffar)

¹ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 64, "พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพัน-
จันทนุมาศ" (พระนคร : คลังวิทยา, 2507), หน้า 79.

² เพิ่งอ้าง.

³ Teeuw and Wyatt, op.cit., p.8.

มีต่อพระเจ้าแผ่นดินไทย เกี่ยวกับพระเกียรติยศที่ใคร่รับเมื่อเสด็จมาเยือนกรุงศรีอยุธยา เพื่อ "แสดงความเคารพต่อพระเจ้า" ¹ ครั้งหนึ่ง เมื่อเสด็จกลับบ้านเมืองของพระองค์ จึงทรงเตรียมกำลังทัพไว้เพื่อรอโอกาสที่จะกอบกู้ขึ้น ถ้าจะอธิบายเหตุเบื้องหลังการกบฏ ปัตตานีตามตำนานปัตตานีดังกล่าว ก็จะเป็นเรื่องของภารกิจศรัทธา ² มากกว่า การตัดสินใจกระทำการ เพื่อผลประโยชน์ของบ้านเมืองแต่อย่างใด

ส่วนทางฝ่ายไทย การที่กองทัพปัตตานีสามารถยกเข้ามาถึงใจกลางพระนครใน ระหว่างมีศึกสงครามโดยไม่ได้รับการขัดขวาง อาจอธิบายได้ว่าฝ่ายไทยถือว่า การกระทำนั้นเป็นการปฏิบัติที่เป็นประเพณี นั่นคือ เป็นการยกทัพมาช่วยรบศึกของเมืองขึ้น และการที่พระราชพงศาวดารได้บันทึกพฤติกรรมของกองทัพปัตตานีต่อมาว่าเป็น "ซบถ" ก็ แสดงให้เห็นทัศนคติของไทยที่ถือว่าปัตตานีมีฐานะเป็นส่วนหนึ่งของพระราชอาณาจักร

กบฏปัตตานีครั้งนั้น ภายหลังจากสู้รบขับไล่กองทัพออกจากเมืองแล้ว หาได้มีการ จัดกำลังไปปราบปรามแต่อย่างใด เพราะกรุงศรีอยุธยายังติดศึกกับพม่าและเขมรอยู่อีก ปัตตานีจึงเป็นอิสระจากกรุงศรีอยุธยามากขึ้น ประกอบกับปัตตานีเองต้องหันไปป้องกันการค้าคุกคามจากป่าเล็บบัง ซึ่งถือโอกาสที่ไทยติดสงคราม และปัตตานีเปลี่ยนเจ้าผู้ครอง ยกทัพพาใจมณี แตกอนปี พ.ศ. 2115 (ค.ศ. 1572) ความขัดแย้งกับรัฐในแหลมมลายู และการแข่งขันกันทางการค้า ทำให้ปัตตานีตกอยู่ในฐานะลำบาก ปัตตานีจึงหันมาคืนดีกับกรุงศรีอยุธยาอีก โดยเฉพาะเมื่อปรากฏว่าหลังจากปี พ.ศ. 2114 (ค.ศ. 1571) ซึ่งสมเด็จพระนเรศวรเสด็จกลับจากพม่านั้น ไทยกลับมีอำนาจเข้มแข็งและกลายเป็นมหาอำนาจหนึ่งในแหลมมลายูตั้งแต่เดิม ปัตตานีจึงถูกระบุว่าเป็นเมืองหนึ่งที่กรุงศรีอยุธยาได้คืนมาอยู่ในอำนาจอีกครั้งด้วย ³

¹ Ibid., pp. 9, 230. "... to pay homage to the Pracao."

² Ibid., pp. 8-9, 229.

³ Ibid.

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2127 (ค.ศ. 1584) จนถึงสิ้นกรุงศรีอยุธยา ซึ่งส่วนใหญ่เป็น
 ช่วงเวลาที่ปัตตานีมีเจ้าผู้ครองเป็นสตรีที่เรียกกันว่า "ราชา" หรือไทยเรียกว่า "นางพญา"
 นั้น ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและปัตตานีถูกกำหนดด้วยปัจจัย 3 ประการคือ ผลประโยชน์
 ทางการค้าของปัตตานี ความมั่นคงทางการเมืองของไทย และความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานี
 และรัฐมลายูต่าง ๆ เมื่อใดที่กรุงศรีอยุธยามีอำนาจเข้มแข็ง หรือปัตตานีตกอยู่ในอันตราย
 จากการค้าหรือการรุกรานจากเพื่อนบ้านในแหลมมลายู ปัตตานีก็จะหันเข้าพึ่งไทย แต่เมื่อ
 ใดที่กรุงศรีอยุธยา มีความระส่ำระสายจากการเมืองภายใน หรือติดศึกสงคราม ปัตตานีก็
 จะปลีกตัวออกจากอำนาจไทย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ เหตุการณ์ระหว่าง พ.ศ.
 2167-2178 (ค.ศ. 1624-1635) ซึ่งเป็นระยะเวลาที่กรุงศรีอยุธยากำลังอยู่ในสภาพ
 ที่ปั่นป่วน มีการแย่งชิงราชสมบัติกันภายหลังการสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าทรงธรรม ราชยา
 ลูง ซึ่งครองปัตตานีขณะนั้นก็เริ่มแสดงตนเป็นปฏิปักษ์ต่อไทย ปฏิเสธไม่ยอมรับขนานนาม
 "พระเจ้า" ซึ่งเป็นนามที่พระมหากษัตริย์ไทยพระราชทานให้และผู้ครองปัตตานีเคยใช้
 มาก่อน¹ ครั้นพระเจ้าปราสาททองเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติใน พ.ศ. 2172 (ค.ศ.
 1629) พระนางก็ปฏิเสธที่จะถวายความจงรักภักดีและ "...แสดงความยำเกรงต่อคน
 สยามอย่างที่พระเจ้าแผ่นดินของปัตตานีสมีโยธาพรหมแสดงต่อพระเจ้าแผ่นดินสยามองค์
 ก่อน ๆ"² กรุงศรีอยุธยาจึงได้ส่งกองทัพไปปราบ และในที่สุดปัตตานีก็ยอมสงบศึกโดย
 สัญญา "...จะส่งคนไม่เงินทองมาถวายโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้..."³ ทั้งผู้ครอง
 ปัตตานีคนใหม่ก็ยอมรับขนานพระนาม "พระเจ้า" ดังเดิม⁴

¹ Ibid., p. 16.

² กรมศิลปากร, เอกสารของฮอลันดาสมัยอยุธยา พ.ศ. 2151-2163 และ
 พ.ศ. 2167-2185, แปลจาก Dutch Paper, 1608-1620 and 1624-1642 โดย
 นันทา สุกกุล (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2514), หน้า 113-4.

³ เพิ่งอ้าง.

⁴ Teeuw and Wyatt, op.cit., p. 18.

เมื่อพิจารณาคุณลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีและกรุงศรีอยุธยาที่มีมา โดยสังเขปดังกล่าวแล้ว อาจสรุปได้ว่าถ้าจะไม่มีหลักฐานที่แสดงถึงการแสดงออกซึ่งอำนาจของไทยเหนือการเมืองของปัตตานีในสมัยสุโขทัยแล้ว ในสมัยอยุธยาที่มีหลักฐานชัดว่าปัตตานียอมรับในอธิปไตยของไทยเหนือการเมืองภายนอกของตน จะเห็นได้จากการส่งทัพไปช่วยในยามสงคราม และการส่งบรรณาการต้นไม้เงินทองมาถวายพระมหากษัตริย์ไทย¹ ซึ่งเป็นข้อผูกมัดที่ไทยยึดเป็นหลักที่ประเทศเมืองขึ้นต้องปฏิบัติ ปัตตานีก็ได้กระทำมาเป็นประเพณี บันทึกของชาวต่างประเทศที่เคยเข้ามาค้าขายในกรุงศรีอยุธยาก็ได้ยืนยันให้เห็นฐานะดังกล่าวของปัตตานีไว้ว่า

ราชอาณาจักรปัตตานีนั้นเป็นเมืองขึ้นของประเทศสยาม มาแต่โบราณ แต่การผูกมัดนั้นเป็นเพียงการส่งเครื่องราชบรรณาการ คือ ต้นไม้ทองต้นไม้เงินมาถวายพระเจ้าแผ่นดินสยามทุก ๆ ปี และในยามเกิดศึกสงครามก็ส่งกำลังทหารเรือพันมาช่วยเท่านั้น เจ้าผู้ครองของปัตตานีได้รับพระราชทานนามจากพระเจ้าแผ่นดินสยามว่า "พระเจ้า" ดังกล่าว

¹ สำหรับการแต่งตั้งเจ้าผู้ครองซึ่งเป็นอำนาจหนึ่งของเมืองแมนั้น ในสมัยอยุธยา บางหลักฐานระบุว่าไทยเป็นผู้ตั้งรายาคนแรกของราชวงศ์กลันตัน (ประมาณ พ.ศ. 2231 - 2272) อย่างไรก็ตามก็ดี นั้นเป็นเพียงครั้งเดียวตลอดเวลาสี่ร้อยกว่าปี ไม่อาจถือได้ว่าเป็นเงื่อนไขที่กรุงศรีอยุธยาถือเป็นหลักปฏิบัติอย่างจริงจัง ดู สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์, อ้างแล้ว, หน้า 10.

มานี้อาจสรุปได้ถึงสิทธิอันชอบธรรมของพระเจ้าแผ่นดิน
สยามที่มีต่อการปกครองของปัตตานี...¹

ปฏิกริยาที่ไทยมีต่อปัตตานีในฐานะเมืองขึ้นก็ได้แสดงให้เห็นว่า เมื่อใดที่
ปัตตานีไม่ยอมรับในอำนาจของไทย การปราบปรามก็จะคิดคามมาไม่ช้าก็เร็ว แต่
ตราบใดที่ปัตตานียังปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ผูกพันดังกล่าว กรุงศรีอยุธยาไม่เคยเข้า
เกี่ยวข้องกับปัตตานีนอกเหนือไปจากความสัมพันธ์ทางการค้าทั่วไป ปัตตานียังมีอิสระ
ในการปกครองภายใน การทหาร และการต่างประเทศอย่างเต็มที่ มีสถาบันเจ้าผู้
ครอง ตำแหน่งมฆมนตรี สถาบันทางศาสนา และระบบการพิจารณาตัดสินคดีความของตน
เองอย่างรัฐที่มีเอกราชทั่วไป²

(การปกครองปัตตานีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น)

หลังจากกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าใน พ.ศ. 2310 หัวเมืองทางภาคใต้
เคยขึ้นกับไทยมาแต่สมัยอยุธยา มีนครศรีธรรมราช ไทรบุรี และปัตตานี ก็ได้ปลีกตัวเป็น

¹ Van Vliet, "Treatise", cited by F.E. Giles, "A Critical Analysis of Van Vliet's Historical Account of Siam in the 17th Century", JSS., XXX, 2 (1938), p. 195. "The Kingdom of Patany has been subjected to Siam since olden times but was only bound to bring, every year, homage to his Majesty the King of Siam with the golden and silver flowers and in times of war to send in assistance a few thousand soldiers. The princes and princesses of Patany received titles from the Siamese King : "Pra Chao". From that may be concluded the good right of the Siamese King over the government of Patany".

²

Teeuw and Wyatt, op.cit., pp. 293.- 6.

เอกราช¹ แต่เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงขับไล่ม้าออกไปได้และทรงตั้งราชธานี
ขึ้นใหม่แล้ว ก็เสด็จยกทัพไปปราบหัวเมืองเหล่านี้ ทรงตั้งเอาเมืองนครศรีธรรมราชได้
ปัตตานีคงจะเกรงพระบรมเดชานุภาพ จึงส่งตัวเจ้านครและพวกซึ่งลี้ภัยลงมายังเมืองตน
พร้อมด้วยคนไมเงินทองมาถวาย² ครั้นพม่ายกทัพมารุกรานไทยอีกครั้งใน พ.ศ. 2319

¹ บางหลักฐานอ้างว่า ระหว่างกรุงแตกนั้น ปัตตานีตกอยู่ในอำนาจของเมือง
นครศรีธรรมราช ซึ่งตั้งตนเป็นใหญ่โดยรวมหัวเมืองต่าง ๆ ในภาคใต้มาขึ้นกับตน และดู
เหมือนว่านครศรีธรรมราชจะได้เข้าโจมตีปัตตานีด้วยในปี พ.ศ. 2311 ดู Wyatt,
op.cit., p.23 แต่ผู้เขียนเชื่อว่าปัตตานีคงจะเป็นเอกราชมากกว่า เพราะปรากฏความ
ในหนังสือกฎบัตรครั้งแต่งตั้งเจ้านครคนหนึ่งว่า เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่ข้าศึก ชาว
มลายูได้ยกทัพมาตีนครศรีธรรมราช ดู สมเด็จพระยาตากำรราชานุภาพ, พระราชพง-
ศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 (พระนคร : โรงพิมพ์ไทย, 2458), หน้า 114-5.
ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหัวเมืองมลายูคือปัตตานีและไทรบุรีขณะนั้นคงเป็นเอกราช และมีกำลัง
เข้มแข็งไม่น้อย จึงสามารถยกทัพมาตีนครศรีธรรมราช อีกประการหนึ่ง อาณาเขตของเจ้า
นครเมื่อตั้งตนเป็นอิสระนั้น มีบริเวณเพียงหัวเมืองที่ในระยะต่อมาเป็นมณฑลนครศรีธรรมราช
มณฑลภูเก็ต มณฑลชุมพร หากได้ขยายเลยลงไปจนถึงมลายูไม่ พึงอ้าง, หน้า 113.

² พงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (พระนคร : โอเคียนส์โตร, 2505),
เล่ม 2, หน้า 330. และ สมเด็จพระยาตากำรราชานุภาพ, "คำนำประชุมพงศาวดาร
ภาคที่ 3", ประชุมพงศาวดาร เล่ม 3 (พระนคร : องค์การศาลาครุสภา, 2506), หน้า 6.
แต่ใน "อธิบายเรื่องพงศาวดารอันเป็นมูลเหตุแห่งจดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ" ระบุว่า ใน
ครั้งนั้น พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงโค่นล้มเมืองนครศรีธรรมราชกลับคืนสู่พระราชอาณาจักรเพียง
เมืองเดียว ส่วนปัตตานีได้เป็นอิสระมาจนถึงรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ดู "คำนำ"
จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิล, 2505), พิมพ์เป็นอนุสรณ์
ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระรัตนธัมมิ (อิสสรญาณเถร) ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส
31 พ.ค. 2505, หน้า 2.

ปัตตานีกับปฏิเสฐที่จะส่งทัพมาช่วยไทย ขณะนั้นทางกรุงธนบุรียังติดศึกอยู่ ปัตตานีจึงเป็น
อิสระจากไทยมาจนตลอดรัชกาล ¹

ถึงรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ หลังจากที่ไทยตีทัพพม่าแตกใน พ.ศ.
2328 แล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้อุปการกรมพระราชวังบวรมหา
สีหนาท เสกตั้งยกทัพไปตีหัวเมืองฝ่ายใต้คืนมา กรมพระราชวังบวรฯ อุปการให้มีรับตั้งไป
ยังหัวเมืองมลายูเคยเป็นเมืองขึ้นทั้งหลาย ให้กลับมาสวามิภักดิ์ตั้งเดิม เพื่อหลีกเลี่ยงการ
ใช้กำลัง แต่ปัตตานียังคงแข็งเมืองต่อไป จึงอุปการให้ยกทัพไปปราบ ตีได้เมืองปัตตานี

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ พงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, อ้างแล้ว, หน้า 415.

51.
โปรดให้ตั้งชาวมลายูที่มีเชื้อสายพระยาปัตตานีเดิมเป็นผู้ครองเมืองต่อ¹ ปรากฏว่าใน
พ.ศ. 2332 พระยาตานีคนนี้มีหนังสือไปชวนองเชียงสือพระเจ้าแผ่นดินญวน ให้เข้ามาตี

¹ เรื่องการแต่งตั้งพระยาปัตตานีภายหลังการปราบปรามใน พ.ศ. 2328 นั้นมีหลักฐานทางต้นฉบับเป็น 2 ฝ่าย "พงศาวดารเมืองปัตตานี", "พงษาวดารเมืองแขก" และพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 กล่าวว่ โปรดให้ปลัดจจะนะ (ขวัญชาย) เป็นพระยาปัตตานีคนต่อมา แต่ "รายงานสืบราชการหัวเมืองปากใต้และแหลมมลายู ร.ศ. 107" ระบุว่า โปรดให้ตั้งระตูบักกะหลัน (หรือบางแห่งเขียน "ปะกาลัน") ซึ่งเขามาสวามิภักดิ์ต่อไทยเป็นเจ้าเมืองต่อมา ผู้เขียนในคริสต์นิตินฐานว่า พระยาตานีที่ทรงทรงแต่งตั้งในปี พ.ศ. 2328 ไม่ควรเป็นปลัดจจะนะ (ขวัญชาย) เพราะ "พงศาวดารเมืองสงขลา" ระบุว่า ในปี พ.ศ. 2336 (จ.ศ. 1155) พระยาจจะนะ (เคง) ได้ถวายบุตรคือ จันขวัญชาย ไทเป็นมหาดเล็กอยู่ในกรุงเทพฯ ปลัดจจะนะ (ขวัญชาย) น่าจะได้รับการแต่งตั้งเป็นพระยาปัตตานีภายหลังการปราบกบฏปัตตานีครั้งที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2332-2334 ซึ่งท่านได้รับแต่งตั้งเป็นแม่ทัพไปปราบระตูบักกะหลัน ผู้ซึ่งปรากฏใน "พงศาวดารเมืองปัตตานี" ว่าเป็นกบฏเช่นกัน แต่โคระบูเหตุการณ์ว่าเป็นปี พ.ศ. 2328 ดู พระยาวิเชียรคีรี (ชม ณ สงขลา), "พงศาวดารเมืองปัตตานี" และ "พงศาวดารเมืองสงขลา", ประชุมพงศาวดารเล่ม 3, อ่างแฉว, หน้า 53, 56, กจช., ร.5 ม.49/11, "พงษาวดารเมืองแขก," หลวงรักษาพลสยาม ถึงหลวงจีนคณานุรักษ์, กจช., ร.5 เอกสารกระทรวงต่างประเทศ (ต่อไปนี้จะใช้ ต.) (แฟ้มเลขที่) 11/ช/1, "รายงานสืบราชการหัวเมืองปากใต้และแหลมมลายู ร.ศ. 107" และ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 (พระนคร : ศึกษานิตยพณิชย, 2503), หน้า 142.

อนึ่ง สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ก็ไ้ประทานความเห็นว่ การตั้งข้าราชการไทยเป็นผู้ราชการเมืองปัตตานีตั้งที่กล่าวถึงใน "พงศาวดารเมืองปัตตานี" น่าจะเป็นเมื่อตีปัตตานีครั้งที่ 2 "คำนำ...", ประชุมพงศาวดารเล่ม 3, อ่างแฉว, หน้า 7-8, และสมเด็จพระยาคำรงฯ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2, อ่างแฉว, หน้า 119.

หัวเมืองของไทย แต่เนื่องจาก องเชียงสือ รัวลิ้กในพระมหากรุณาธิคุณ เมื่อครั้งเตรียมการยกบ้านเมืองของตน จึงไม่ให้ความร่วมมือด้วย ¹ อีกสองปีต่อมา คือใน พ.ศ. 2334 ก็โค่นบัลลังก์กับ โศรสายัค ซึ่งตั้งตนเป็นกษัตริย์และสลัดมลายู ยกทัพมาตีสงขลา พระยาสงขลาไม่สามารถต้านทานกำลังปัตตานีได้ ต้องหนีขึ้นไปพัตลุง และขอกำลังทัพนครศรีธรรมราชและเมืองหลวงมาช่วย

แม้ว่าท้ายที่สุด กองทัพเมืองนครศรีธรรมราชและสงขลาจะช่วยกันตีทัพปัตตานีแตกไปได้ และพระยาสงขลาสามารถนำทัพติดตามไปตีปัตตานีได้ ² ทำให้ไทยสามารถกำอำนาจเหนือปัตตานีได้อีกครั้ง แต่บทปฏิกรั้ญนี้คงจะทำให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงตระหนักถึงขอบเขตการปกครองปัตตานีในขณะนั้นหลายประการ จึงโปรดให้แก้ไขดังนี้

1. การที่ปัตตานีขึ้นกับนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นเมืองที่มีหน้าทีกำกับดูแลหัวเมืองมลายูทั้งหมดนั้น ไม่สะดวกแก่การปฏิบัติราชการใดทันทางที่ เพราะทั้งสองเมืองอยู่ห่างไกลกันมาก การที่ปล่อยให้ปัตตานีสามารถรวบรวมสมัครพรรคพวกชาวมลายูอื่น ๆ เป็นกองกำลังกล้าแข็งโดยไม่ทำการปราบปรามแต่ในระยะแรก จนกระทั่งกำลังปัตตานีสามารถตีทัพสงขลาแตกนั้น สะท้อนให้เห็นความลำบากในการปราบปราม ซึ่งก่อให้เกิดภาระแก่เมืองหลวงที่จะต้องส่งทัพหลวงมาช่วย จึงโปรดให้แบ่งปัตตานีมาขึ้นกับสงขลา เพื่อแบ่งเบาภาระของนครศรีธรรมราช และเพื่อที่ปัตตานีจะอยู่ภายใต้การควบคุมที่ใกล้ชิดกว่าเดิม เนื่องจากสงขลาอยู่ใกล้กับปัตตานีมากกว่า นอกจากนั้นในสงครามครั้งนี้

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, อ้างแล้ว, หน้า 201.

² เพ็ญอ่าง, หน้า 207-208, และ พระยาวิเชียรคีรี, อ้างแล้ว, หน้า 50-51.

พระยาสงขลามีความชอบที่ปัตตานีได้ จึงโปรดให้เลื่อนยศเป็นเจ้าพระยา และให้ยก
สงขลาขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ¹

2. การที่พระยาปัตตานีเชื้อสายมลายู ที่กรมพระราชวังบวรฯ ตั้งไว้เมื่อเสด็จ
ไปปัตตานีครั้งแรกไม่จงรักภักดีต่อกรุงเทพฯ แต่กลับร่วมมือกับชาวมลายูจากนอกพระราช
อาณาเขตกอกบฏขึ้น คงจะทำให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ไม่ทรงวางพระทัยเจ้า
เมืองที่ต่างเชื้อชาติอีก จึงทรงแต่งตั้งคนไทยไปเป็นผูวราชการแทน โดยโปรดให้ปลัด

¹ เรื่องการยกสงขลาขึ้นกับกรุงเทพฯ นี้ ความในพงศาวดารเมืองสงขลา และ
"พงศาวดารเมืองปัตตานี" ไม่ตรงกัน "พงศาวดารเมืองตานี" กล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าฯ โปรดให้ยกปัตตานีมาอยู่ในความดูแลของสงขลา และให้สงขลาขึ้นกับนคร
ศรีธรรมราชตามเดิม ดู ประชุมพงศาวดารเล่ม 3, อ่างแฉว, หน้า 6, 53. สมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงฯ ทรงสันนิษฐานว่า ในปี พ.ศ. 2334 หลังจากปราบกบฏปัตตานีแล้ว
ทรงโปรดให้เลื่อนยศพระยาสงขลา และยกเมืองสงขลาเป็นเมืองโทขึ้นกับกรุงเทพฯ ให้
มีหน้าที่กำกับหัวเมืองแขกคานอ่าวไทยด้วย ดู สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, พระ
ราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์..., อ่างแฉว, หน้า 122. ทั้งนี้พิจารณาจากเหตุ
การณ์ที่เกิดขึ้นแล้วก็น่าจะเป็นไปตามที่ทรงสันนิษฐาน เพราะการปราบกบฏปัตตานีใน
พ.ศ. 2334 นั้น พระยาสงขลา และเจ้าพระยานคร ได้เป็นอริกลาวโทษต่อกัน พระ
บาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ คงจะมีพระราชประสงค์จะแยกคูพิพาททั้งสองเสีย ทั้งเพื่อ
ตัดกำลังเมืองนครศรีธรรมราช ไม่ให้มีอำนาจมากเกินไป พร้อม ๆ กับปูนบำเหน็จความ
ชอบของพระยาสงขลาด้วย จึงโปรดให้ยกสงขลาไปขึ้นกับกรุงเทพฯ และให้มีหน้าที่ดู
แลหัวเมืองมลายูคานอ่าวไทย ดู "คำนำประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 3", ประชุมพงศาว-
ดาร เล่ม 3, อ่างแฉว, หน้า 10. และ "คำนำ", จดหมายเหตุหอสมุดฯ, อ่างแฉว,
หน้า 6.

จะนะ (ขวัญชาย) ดำรงตำแหน่งนี้เป็นครั้งแรก นับเป็นการริเริ่มปลุกฝังอำนาจของไทย ในการควบคุมการปกครองปัตตานีโดยตรง

3. โปรดให้ยกคนไทยเลขสวยตีบุกเมืองสงขลา พัทลุง และจะนะ ไปเป็นกำลัง อยู่ที่ปัตตานีพร้อมกับพระยาปัตตานี (ขวัญชาย) ถึง 500 ครวเรือน¹ ซึ่งสะท้อนให้เห็น พระราโชบายที่สนับสนุนการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมระหว่างคนไทยและประชาชนเชื้อสายมลายู ซึ่งจะเป็นปัจจัยส่งเสริมนโยบายทางการปกครองให้เป็นไปได้โดยสะดวกอีกทางหนึ่ง

จะเห็นว่า พระราโชบายในการแก้ไขปัญหาคความยุ่งยากในการปกครองปัตตานี ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ มีทั้งการเปลี่ยนแปลงรูปแบบในการปกครอง การแต่งตั้งข้าราชการไทยไปเป็นข้าราชการเมือง และการสนับสนุนการผสมกลมกลืนทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม ซึ่งจะช่วยให้อำนาจทางการเมือง การปกครองในดินแดนนี้ เข้ามามีอยู่ในการควบคุมอย่างใกล้ชิดของไทยที่ละน้อย พระราโชบายดังกล่าวจะเป็นหลักที่พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์องค์ต่อ ๆ มาบางพระองค์ ทรงยึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายเดียวกัน

ยังมีพระราโชบายในการปกครองปัตตานีที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การแบ่งปัตตานีออกเป็น 7 หัวเมือง แต่หลักฐานที่เกี่ยวข้องยังขัดแย้งกันอยู่ "พงศาวดารเมืองสงขลา" กล่าวว่า การแบ่งแยกปัตตานีออกเป็น 7 หัวเมืองนั้นเป็นเหตุการณ์ใน พ.ศ.

¹ ประชุมพงศาวดารเล่ม 3, อ่างแลว, หน้า 6.

2339¹ เมื่อเจ้าพระยาพลเทพ (บุญนาค) และหลวงนายฤทธิ (ต่อมาคือพระยาสงขลา
 เกียนจอง) ไปปราบกบฏที่ยะหริ่ง² "พงศาวดารเมืองปัตตานี" ระบุว่า โปรคให้แบ่ง
 เมืองในสมัยพระยาสงขลา (เกียนจอง) และสมัยพระยาปัตตานี (พวย) โดยไม่มีใครระบุ
 แต่หลักฐานตามที่กล่าวใน "พงศาวดารเมืองสงขลา" ไม่น่าจะเป็นไปได้ เพราะขณะนั้น
 เจ้าพระยาพลเทพยังเป็นเจ้าพระยาวิเศษบุรุษที่กรุงเก่าอยู่³ ส่วนที่สมเด็จพระยาคำรงฯ
 ทรงสันนิษฐานว่า โปรคให้แบ่งปัตตานีพร้อม ๆ กับพระยาไชยาอื่น ๆ ภายหลังจาก
 ปัตตานีในปี พ.ศ. 2334 นั้น⁴ นอกจากจะไม่ได้ประธานคำอธิบายในการสันนิษฐาน
 แต่อย่างใดแล้ว เรื่องนี้ก็ไม่มีปรากฏหลักฐานอื่นใดสนับสนุนอีกเลย

แต่ถ้าจะพิจารณาหลักฐานตามพงศาวดารเมืองปัตตานี การแยกปัตตานีไม่ควรจะ
 เกิดขึ้นก่อน พ.ศ. 2355 ซึ่งอยู่ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เนื่อง

¹ ที่สมเด็จพระยาคำรงฯ ราชานภาพทรงกล่าวว่า "...จะเป็นปี พ.ศ. 2334
 ดังกล่าวในพงศาวดารเมืองสงขลาไม่ได้" ดู สมเด็จพระยาคำรงฯ, พระราชพงศาว-
ดารกรุงรัตนโกสินทร์..., อ้างแล้ว, หน้า 123 น่าจะมีการผิดพลาดในการพิมพ์
 เพราะตามความจริง พงศาวดารเมืองสงขลาอธิบายถึงกบฏครั้งนั้นว่า เกิดในปี พ.ศ.
 2339 คือหลังจากที่เจ้าพระยาพลเทพไปจัดการการเมืองถลางอยู่หนึ่งแล้ว ดู ประชุม
พงศาวดาร เล่ม 3, อ้างแล้ว, หน้า 35.

² เพ็ญอ้าง, หน้า 55.

³ สมเด็จพระยาคำรงฯ, อ้างแล้ว, เชิงอรรถ, หน้า 122.

⁴ เพ็ญอ้าง.

จากพระยาสงขลา (เถียนจ่อง) ขึ้นเป็นผู้ว่าราชการเมืองสงขลาในปี พ.ศ. 2355¹ สาเหตุที่โปรดให้แยกปัตตานีในครั้งนั้น เนื่องจากในเมืองปัตตานีซึ่งขณะนั้นพระยาปัตตานี (พ่าย) เป็นเจ้าเมือง เกิดโจรผู้ร้ายเที่ยวปล้นขโมยเรือรุกรามฎร พระยาปัตตานี (พ่าย) ไม่สามารถปราบได้ ได้มีใบบอกมายังสงขลา จึงโปรดให้พระยาอภัยสงครามและพระยาสงขลา (เถียนจ่อง) ออกไปแยกปัตตานีเป็น 7 เมืองเสีย เป็นที่น่าสังเกตุว่าหลักฐานอื่น ๆ นอกจากนี้ ทางระบฏการแยกเมืองปัตตานีเกิดขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย²

พระราโชบายดังกล่าวจะเกิดในรัชกาลใดก็ตาม เหตุผลที่อยู่เบื้องหลังก็เป็นอย่างเดียวกัน คือพระราโชบายที่จะตัดกำลังปัตตานี เพื่อที่จะได้ไม่ก่อความวุ่นวายขึ้นให้เป็นภาระแก่เมืองหลวงอีกก็ได้ เพราะพฤติกรรมในอดีตได้แสดงให้เห็นว่าปัตตานีเป็นเมืองใหญ่ มีกำลังมาก ครั้นได้รวบรวมกำลังขึ้นเป็นปฏิปักษ์ต่อไทย ก็ก่อให้เกิดปัญหาในการปราบปราม แม่สงขลาซึ่งเป็นเมืองที่กำกับปัตตานีเองก็มีกำลังไม่พอจะปราบปราม ต้องถูกตีแตกไป³ ดังนั้นจึงไม่มีวิธีใดดีกว่าการแบ่งปัตตานีออกเป็น 7 เมือง คือ ปัตตานี ยะลา ยะหริ่ง รามันห์ ระแงะ สายบุรี และหนองจิก แต่ละเมืองต่างมีผู้ว่าราชการเมืองปกครองขึ้นตรงต่อเมืองสงขลา ซึ่งทำให้ยากแก่การจะรวมตัวกันเพื่อก่อความไม่สงบขึ้นอีก

¹ Tej Bunnag, "The Provincial Administration of Siam. From 1892 To 1915 : A Study of The Creation, The Growth, The Achievement, and The Implication For Modern Siam, Of the Ministry of the Interior Under Prince Damrong Rachanuphap (Unpublished Ph. D. Dissertation, Oxford University, 1968), p. 48.

² กจข., ร.5 น. 49/11, อ้างแล้ว. : สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, อ้างแล้ว, หน้า 13.

³ ประชุมพงศาวดารเล่ม 3, อ้างแล้ว, หน้า 55.

กล่าวได้ว่าพระราชาไชยวงศ์กล่าว เป็นการแก้ปัญหาที่ตรงเป้าหมาย เพราะ นับแต่นั้นมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ หัวเมืองทั้ง 7 ก็อ่อนกำลังลงมาก และไม่สามารถรวมกำลังกันก่อความวุ่นวายขึ้นได้อีก นอกจากจะถูกแทรกแซงจากภายนอก ดังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใน พ.ศ. 2373

การต่อต้านอำนาจของไทยในหัวเมืองทั้ง 7 ใน พ.ศ. 2373 เกิดขึ้นเมื่อ ตนกูเคน หลานเจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงรัน) ชักชวนชาวมลายูจากเมืองต่าง ๆ รวมกำลังเข้าโจมตีไทรบุรี จึงให้เกณฑ์กองทัพเมืองสงขลาและหัวเมืองทั้ง 7 ซึ่งขึ้นกับสงขลา มาช่วย แต่ชาวมลายูในหัวเมืองทั้ง 7 พากันขัดขืน และหันเข้าร่วมกับพวกกบฏ¹ ที่เป็นเช่นนี้ พิจารณาไควว่าเป็นเพราะเจ้ายพระยานครดำเนินนโยบายฉกฉลาด จัดให้คนเชื้อชาติเดียวกันรบพุ่งกันเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อคำนึงถึงภูมิหลังของหัวเมืองทั้ง 7 และไทรบุรี ซึ่งต่างได้เคยพยายามที่จะเป็นอิสระต่อไทยแล้ว คำสั่งดังกล่าวยอมฉกฉลาดจิตวิทยาโดยตรง ดังนั้นจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ชาวมลายูทั้งสองฝ่ายจะรวมกำลังกันหันมาเป็นปฏิปักษ์ต่อไทย อนึ่ง ปรากฏหลักฐานคควว่า พระสุรินทรซึ่งเป็นผู้ลงไปเกณฑ์กำลังจาก 7 หัวเมืองในครั้งนั้น ได้นำเอาตัวสี่ตะวัน กรมการเมืองมาลงโทษ และเกณฑ์เอาเงินทองทรัพย์สินสมบัติจากชาวมลายู ความไม่สงบจึงเกิดขึ้น และหัวเมืองทั้ง 7 ใ้รับกำลังสนับสนุนจากกลันตัน และตรังกานูอีกด้วย²

¹ เจ้ายพระยาที่พากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 (พระนคร : องค์การคชาของคุรุสภา, 2504), เล่ม 1, หน้า 124-6 และ จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ, อ่างแฉว, หน้า 27-30.

² พระยาตานีในขณะนั้นเป็นหลานเสยพระยากลันตัน เจ้ายพระยาที่พากรวงศ์, อ่างแฉว, หน้า 124.

ในการระงับความไม่สงบครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ โปรดให้ส่งทัพหลวงลงไปจากกรุงเทพฯ 4 กอง แต่กำลังดังกล่าวปรากฏว่าไม่เพียงพอ จำต้องโปรดให้เจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค)¹ สมุหกลาโหม และกรมท่า ยกทัพเรือลงไปช่วย ไทยจึงปราบเหตุนั้นลงได้อีกครั้ง

* กฎครั้งนี้เป็นอาทานที่ชี้ให้เห็นว่า การที่ไทยโค่นหัวเมืองเหล่านี้เข้ามารวมอยู่ในพระราชอาณาเขตในต้นรัตนโกสินทร์ ก็ด้วยความยำเกรงในพระบรมเดชานุภาพ ความคิดที่จะแยกตัวออกจึงมีอยู่เสมอ แม้การถูกแบ่งแยกเป็น 7 หัวเมืองจะทำให้รวมกำลังกันไดยากขึ้น แต่ความผิดพลาดทางการปกครองแม่จะเล็กน้อย ก็อาจก่อให้เกิดการลุกลามเป็นเหตุการณ์ใหญ่ได้ โดยเฉพาะในระยะที่สถานการณ์ในหัวเมืองมลายูรอบด้านเต็มไปด้วยการแตกแยกและแย่งอำนาจกัน ดังเช่นในไทรบุรี การป้องกันการณ์ที่กำลังระหว่างประชาชนในหัวเมืองทั้ง 7 และหัวเมืองมลายูอื่น ๆ จึงเป็นภาระที่ไทยจะต้องระมัดระวังต่อมา

(การแต่งตั้งผู้ว่าราชการเมือง และการควบคุมเมืองทั้ง 7)

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ตั้งแต่ไทยโค่นปัตตานีเข้ามาสู่พระราชอาณาเขต รัฐบาลไม่เคยเข้ายุ่งเกี่ยวในการปกครองภายในของดินแดนส่วนนี้ แต่อย่างไรก็ดีตั้งแต่เริ่มสมัยรัตนโกสินทร์ รัฐบาลกลางก็เริ่มแสดงให้เห็นแนวโน้มในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองดินแดนส่วนนี้ โดยการแต่งตั้งเจ้าเมืองหรือผู้ว่าราชการเมือง ซึ่งเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจของเมืองต่าง ๆ ตามระบบ "กินเมือง" ที่แพร่หลายอยู่ตามหัวเมืองทั่วราชอาณาจักรไทยในยุคนั้น

¹ ต่อมาได้เป็น สมเด็จพระยามหาประยูรวงศ์ ในรัชกาลที่ 5 จดหมายเหตุ หลวงออกมสมบัคิ, อ้างแล้ว, หน้า 29.

การแต่งตั้งผู้ว่าราชการเมืองปัตตานีครั้งแรกในสมัยรัตนโกสินทร์นั้น ความ
 ในพงศาวดารฉบับต่าง ๆ ต่างกันอยู่¹ แต่ใครสันนิษฐานว่า หลังจากตีปัตตานีได้ใน
 พ.ศ. 2328 กรมพระราชวังบวรฯ โปรดให้ตั้งระตูปะกาลัน ชาวมลายูซึ่งเข้ามาสวามิ-
 ภักดิ์เป็นพระยาปัตตานี ทั้งนี้คงเป็นเพราะไม่มีพระราชประสงค์จะเปลี่ยนแปลงรูปการ
 ปกครองภายในใด ๆ ที่มีมาแต่เดิม จึงให้คนที่มิใช่เชื้อสายเดียวกัน ปกครองกันเองต่อไป
 และคงจะมีพระราชดำริว่า ชาวมลายูด้วยกันรับปัญหาต่าง ๆ ได้ดีกว่า แต่จากการที่พระยา
 ตานีเชื้อสายมลายูเอาใจออกห่าง เขาร่วมกับคนนอกประเทศกอกบฏขึ้น สะท้อนให้เห็น
 ของโหวในพระราโชบายดังกล่าว ผู้ที่ได้รับตำแหน่งเจ้าเมืองปัตตานีคนต่อมา จึงมีคุณ
 สมบัติที่จะประกันความจงรักภักดีต่อกรุงเทพฯ อย่างดี เช่น ปลัดจະนะ (ขวัญชาย) ซึ่ง
 เป็นคนไทยเชื้อจีนจากสงขลา เป็นบุตรพระจະนะ (เค็ง) ผู้ว่าราชการเมืองจະนะ สหาย
 สนิทของหลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (เหยียง) ซึ่งเป็นผู้ว่าราชการเมืองสงขลาคนแรก ปลัด
 จະนะ (ขวัญชาย) ได้เคยรับราชการเป็นมหาดเล็กอยู่ ณ กรุงเทพฯ² และได้เป็น
 แม่ทัพหน้ายกไปตีปัตตานีครั้งที่สองด้วย³ การแต่งตั้งปลัดจະนะ (ขวัญชาย) เป็นผู้ว่า
 ราชการเมืองครั้งนั้น ได้พิสูจน์ให้เห็นความถูกต้องของพระราโชบาย เพราะตลอดระยะเวลา
 เวลาที่พระยาปัตตานี (ขวัญชาย) ครองเมืองปัตตานี บ้านเมืองอยู่ในความสงบ และผู้
 สืบเชื้อสายจากพระยาตานี (ขวัญชาย) ผู้นี้ ก็ได้เป็นกำลังของไทยในการปกครองหัวเมือง
 ทั้ง 7 มาจนสิ้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังปรากฏว่า ในการแยกปัตตานี
 ออกเป็น 7 หัวเมืองนั้น พระยาปัตตานี (พ่าย) ผู้เป็นน้องพระยาปัตตานี (ขวัญชาย) ซึ่ง
 ย้ายมาเป็นพระยาพะหังในครั้งนั้น ได้เป็นผู้จัดหาชาวมลายูที่จงรักภักดีเข้าเป็นผู้ว่า
 ราชการเมืองที่เหลือทั้ง 6⁴ และพระยาปัตตานี (พ่าย) ผู้นี้เป็นผู้ว่าราชการเมือง

¹ ดู การอภิปรายเรื่องนี้ เจริญธรรมที่ 1, หน้า 23.

² ประชุมพงศาวดารเล่ม 3, อ่างแฉว, หน้า 53.

³ เฟิงอาน, หน้า 5.

⁴ เฟิงอาน, หน้า 15.

คนเคียวที่ไม่รวมในกฎปี พ.ศ. 2373¹ นอกจากนั้น เมื่อตำแหน่งผู้ว่าราชการเมือง
ใต้วงลง เพราะเจ้าเมืองเป็นกบฏก๊ก หรือถูกถอดเพราะ "ไม่ไครราชการ" ก๊ก บุตร
หลานพระยาปัตตานี (ขวัญชัย) มักจะได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองแทนต่อมา² เช่นเมื่อ
พระยายะลา (ตะวันบางกอก) เป็นกบฏในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว หลวง
สวัสดิภักดิ์ (ยิ้มชัย) บุตรพระยาปัตตานี (ขวัญชัย) ก็ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองยะลา
แทน หรือนายเกลี้ยง บุตรหลวงสวัสดิภักดิ์ (ยิ้มชัย) ได้รับแต่งตั้งเป็นพระยาหนองจิก³
แทนนายแมน ที่ถูกถอดเพราะ "ไม่ไครราชการ"⁴

อันที่จริง ไทยได้ประโยชน์อย่างยิ่งจากการแต่งตั้งเจ้าเมืองที่เป็นคนไทย หรือ
มีความผูกพันกับฝ่ายไทย เข้าปกครองหัวเมืองเหล่านี้ เนื่องจากเจ้าเมืองเหล่านี้มักเป็น
คนในหัวเมืองที่เป็นส่วนหนึ่งของไทยมาแต่เดิม เช่น พัทลุง และสงขลา เมื่อมารับตำแหน่ง
เจ้าเมืองในหัวเมืองทั้ง 7 ก็มักจะอพยพครอบครัว ญาติพี่น้องมาควย ทำให้จำนวนคนไทย
ในหัวเมืองนั้นเพิ่มขึ้น เป็นเหตุให้ระบบการปกครอง ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจน
ระบบความยุติธรรมแบบไทย ได้มีโอกาสแพร่ไปสู่ประชาชนโดยกลุ่มคนไทยเหล่านี้ ช่วยให้
เกิดความผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม อันเป็นเงื่อนไขสำคัญในการจะสร้างความรู้สึกอันเป็น
อันหนึ่งอันเดียวกันที่มีประชาชนต่างเชื้อชาติ ต่างศาสนา และต่างวัฒนธรรม การขยาย
อิทธิพลของไทยโดยวิธีนี้ปรากฏผลดังที่พงศาวดารบันทึกไว้ว่า "ในตอนนี้ ในสมัยที่พระยา
ยะหริ่ง (พาย) หลวงสวัสดิภักดิ์ (ยิ้มชัย) และนายแมน ปกครองโดยลำดับ ขนบธรรมเนียม
เมืองยะหริ่ง เมืองยะลา เมืองหนองจิก ธรรมเนียมและอำเภอไชยยามเมืองสงขลา
ทั้งสิ้น..."⁵

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ อ้างแล้ว, หน้า 126.

² ลำดับตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองทั้ง 7 ดูไบแทรก หน้าต่อไป

³ ประชุมพงศาวดาร เล่ม 3, อ้างแล้ว, หน้า 20.

⁴ กจข., ร.5 ม.49/11, อ้างแล้ว.

⁵ ประชุมพงศาวดาร เล่ม 3, อ้างแล้ว, หน้า 21.

รายงานผลการราชการเมืองทั้ง 7 ในรัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 7 รัตนโกสินทร์

ลำดับรัชกาล	มัตตานี	ยะหริ่ง	หนองจิก	ยะลา	สายบุรี	ระแงะ	รามัน
รัชกาลที่ 1	ระบือถะหลัน ชวัญชาม พาย (น้อง)						
รัชกาลที่ 2	ทวันสุหลง (หลานเจยพระยาถลันตัน)	พาย	ทวันหนี ทวันกะจี	ทวันยอล ทวันบางกอก	หนีกะ	หนีเคะ	ทวันหมาไส ทวันโกโชน
รัชกาลที่ 3	" (เป็นกบฏ ถูกประหารชีวิต) หนีโยไส คนกูปะสา (ญาติพระยาถลันตัน)	" หลวงสวัสดิภักดิ์ หนีโยไส	" (เป็นกบฏ ถูกประหารชีวิต) แมน (ถูกถอด) เกลียง (บุตรหลวงสวัสดิภักดิ์)	" (เป็นกบฏ ถูกประหารชีวิต) (หลวงสวัสดิภักดิ์) ยัมซา เมือง (ถูกถอด) บุตรพระยาชะนัง (พาย) ทวันมาตุปะเต	" ระบือ เจ้าใจวามม- าออนนอม) " หนีละไม (บุตร)	" (เป็นกบฏ หนีรอด) หนีบอสู " "	" (ไม่มีระบือ เจ้าใจวามม- เจ้าออนนอม) " " "
รัชกาลที่ 4	" คนกูปะเต (หรือปูกิ) (บุตร)	" สุลต่านเควอ (ญาติพระยาถลันตัน) แกง (บุตรหนีโยไส)	"	"	"	"	ทวันคิมุน (บุตร)
รัชกาลที่ 5	คนกูปะสา (บุตร) คนกูปอสู (อา) คนกุกาเคร์ (บุตร)	หนีเมาะ	เวียง (บุตรหลวงอนรักหมุเบศรี แสง กรมการสงขลา) มิ่ง หัท (น้องตางมารคาพระยา- วิเชียรศิริ)	ทวันกะจี (บุตร)	หนีแปะ (บุตร) ทวันเงาะ (หลาน)	ทวันโชนะ (บุตร)	ทวันบาง (น้อง)

พินา : "พงศาวดารเมืองปัตตานี" เป็นหลัก ดู ประชุมพงศาวดารเล่ม 3, อ่างแล้ว, หน้า 5 - 34. ตรวจสอบกับ "พงศาวดารเมืองสงขลา", ร. 5 น. 49/11 ; "รายงานสืบราชการหัวเมืองปากใต้...", ร. 5 ค. 11/9/1 ; "พงศาวดารเมืองสงขลา" และ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3, อ่างแล้ว

หรือในเมืองยะหริ่ง ซึ่งบุตรหลานพระยาตานี (ชวัญชัย) ¹ เป็นเจ้าเมืองมา
 แพบจะโดยตลอด ตั้งแต่แรกจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ (มีเจ้าเมือง
 เชื้อสายมลายูแทรกเพียงสองคน นั้น) "ชนบทรรมนิยมจัดอย่างเมืองสงขลา คคือถอยความ
 ที่ปรับไหม หรือคัดสินกัไซตามพระราชกำหนดกฎหมายสยามทั้งสิ้น..." ²

ในทางตรงกันข้าม หัวเมืองที่มีเจ้าเมืองชาวมลายูปกครองมาโดยตลอด ความ
 มั่นคงทางการปกครองยังเป็นสิ่งที่รัฐบาลกลางยังระแวงอยู่ จำต้อง "แต่งให้กรมการออก
 ไประวังตรวจอยู่เสมอมิไคขาด" ³

รัฐบาลกลางก็คงตระหนักถึงความสำคัญของนโยบายดังกล่าว ภายหลังจากปราบ
 กบฏหัวเมืองทั้ง 6 (ยกเว้นเมืองยะหริ่ง) ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ แล้ว
 จึงทรงมีพระราชดำริว่า "จะให้พวกแขกอยู่ต่อไป มักจะคบคิดขบถเนื่อง ๆ จึงให้สงขลา
 เอาคนไทยไปเป็นเจ้าเมืองแขกไวบาง" ⁴ ควดยเหตุนี้จึงโปรดให้ถอดคุณวราสารการเมือง
 ที่ไม่ยอมเข้ามาอนนอมออกเสีย เมืองหนองจิก และยะลา จึงได้เจ้าเมืองใหม่ที่เป็นคน
 ไทย ปัตตานีนั้น แมวเจ้าเมืองคนใหม่จะเป็นชาวมลายู แทก "เคยเข้ามาถวายตัวกับ

¹ คูโบแตรก พระยายะหริ่งที่มีเชื้อสายมลายู ไคแก่ หนิยุโส สุลต่านเดวอ [เคย
 เป็นพระยาจางวางเมืองกลันตัน ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้นำมาอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช ภาย
 หลังการแย่งชิงตำแหน่งเจ้าเมืองกันในเมืองนั้น] และนายแตง (บุตรหนิยุโส) ซึ่งเข้ามา
 อยู่กรุงเทพฯ ตั้งแต่เล็ก และบวชเป็นสามเณรจนอายุ 21-22 ปี จึงไคบวชเป็นพระภิกษุ
 จุนไคเป็นพระใบฎีกา เคยเข้ารับราชการในกรมพระราชวังบวรสถานมงคลควย, เพ็ง
อาง, หน้า 23, 25-6.

² เพ็งอาง, หน้า 26.

³ เพ็งอาง, หน้า 21.

⁴ "พงศาวดารเมืองแขก", อางแฉว.

มูลกระหม่อมฟ้า¹ ที่กรุงเทพฯ และโค้วชกวย"² ส่วนระแงะ ก็เข้าใจว่าเจ้าเมืองคนใหม่จะเป็นชาวมลายูที่จงรักภักดีต่อกรุงเทพฯ เช่นกัน

การที่รัฐบาลไค่แสดงให้เห็นถึงอำนาจอันเด็ดขาดในการถอดถอนเจ้าเมืองที่ไม่เชื่อฟัง หรือไม่ยอมรับอำนาจของรัฐบาลกลางในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ คงจะทำให้เจ้าเมืองต่าง ๆ เกิดความเกรงขามในอำนาจของรัฐบาลไม่มากนักย่อย ปัญหาทางการปกครองในหัวเมืองทั้ง 7 จึงสงบลงเรื่อยมาเป็นเวลาถึง 70 ปี

ในส่วนที่เกี่ยวกับระเบียบการเลือกสรรบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองนั้น รัฐบาลกลางเป็นผู้ตัดสินใจเด็ดขาดแต่ผู้เดียว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ไค่ทรงแสดงให้เห็นว่า ตำแหน่งนี้มิได้เป็นตำแหน่งสืบตระกูล แต่จะมีการสืบเปลี่ยนโยกย้ายและถอดถอน ถ้าบังเอิญคนในตระกูลเดียวกันไค้ขึ้นดำรงตำแหน่งผู้วาระการเมืองเดียวกันสืบต่อมา เช่นในกรณีตระกูลพระยาปัทมานี (ขวัญชัย) ไค้ครองเมืองยะหริ่งมาแทบจะโดยตลอด ก็มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่า ไม่มีกฎเกณฑ์ใค้กำหนดว่าลูกหรือน้องจะไค้ขึ้นเป็นผู้วาระการเมืองก่อนกัน ทั้งนี้สุดแล้วแต่รัฐบาลกลางจะเห็นชอบแต่งตั้งผู้ใด

การแต่งตั้งผู้วาระการเมืองนั้น โดยทั่วไปเจ้าเมืองสงขลาซึ่งมีหน้าที่ดูแลกำกับหัวเมืองทั้ง 7 จะเป็นผู้เสนอชื่อบุคคลที่เห็นว่าเหมาะสม เพื่อขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพฯ แต่ในทางปฏิบัติ การขอพระราชทานตราตั้งตำแหน่งผู้วาระการเมืองเหล่านี้ ส่วนใหญ่จะเป็นการกราบทูลให้ทรงทราบการแต่งตั้งที่ทางสงขลาไค้จัดการไปแล้ว อนึ่ง ในระยะตน ๆ ที่ไทยเริ่มเขาแต่งตั้งผู้วาระการเมืองเหล่านี้เอง พระยาปัทมานีก็มีส่วนรวมอย่างสำคัญในการพิจารณาบุคคลสำหรับ

1 เข้าใจว่าจะเป็นเจ้าฟ้ามงกุฎ

2 กจข., ร.5 ม. 49/11, อ้างแล้ว.

ตำแหน่งนี้ในหัวเมืองอื่น ๆ ระเบียบการแต่งตั้งผู้ว่าราชการเมืองดังกล่าวมานี้ มีตัวอย่างปรากฏในพงศาวดาร ซึ่งจะขอคัดมาเพื่อพิจารณาดังต่อไปนี้

ครั้นพระยาอภัยสงครามข้าหลวง พระยาสงขลา (เถียนจง) แยกเมืองปัตตานีออกเป็น 7 เมือง และปักหลักแบ่งเขตแดนเสร็จแล้ว... พระยาอภัยสงครามข้าหลวง พร้อมควยพระยาสงขลา (เถียนจง) กะตั้งให้พระยาปัตตานี (พาย) เป็นพระยาปวิง... แต่เมือง... ซึ่งยังไม่มีตัวผู้รักษาราชการเมืองนั้น พระยาอภัยสงครามข้าหลวง พร้อมควยพระยาสงขลา (เถียนจง) บังคับให้พระยาปัตตานี (พาย) เลื่อนจัดหาในพวกตระกูลหวัน ตระกลหนี ที่พระยาปัตตานี (พาย) ใดเคยไซ้สอยเห็นวาทีใจเรียบรอยมาแตกอนั้น จดรายชื่อกะตั้งให้ครบทั้ง 6 เมือง... ครั้นพระยาอภัยสงครามข้าหลวงพระยาสงขลา (เถียนจง) ใดรายชื่อครบ 6 เมืองแล้ว ก็จัดให้ตัวผู้รักษาราชการเมืองปัตตานี ให้ตัววันหนีเป็นผู้รักษาราชการเมืองหนองจิก... ครั้นแยกเขตแดนและจัดให้มีตัวผู้รักษาราชการเมืองเสร็จแล้ว พร้อมกันกับกรงเทพฯ กราบบังคับมทูลรายงานตามที่แยกเมืองปัตตานีออกเป็น 7 เมือง และจัดให้มีผู้รักษาราชการไว้ทุกเมืองแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานตราตั้งตามรายชื่อ ซึ่งพระยาอภัยสงครามข้าหลวง พระยาสงขลา (เถียนจง) จัดไว้... พระยาสงขลา (เถียนจง) เป็นผู้เชิญตราตั้งออกไปพระราชทานทั้ง 7 เมือง...¹

¹ ประชุมพงศาวดาร เล่ม 3, อ่างแล้ว.

การแต่งตั้งผู้ว่าราชการเมืองคนใหม่แทนคนเดิมซึ่งถึงแก่อสัญกรรมลง ก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน คือ อยู่ในดุลยพินิจของเจ้าเมืองสงขลา และทางสงขลามีหน้าที่นำตัวผู้ว่าราชการเมืองที่ตั้งขึ้นใหม่นั้นมายังกรุงเทพฯ เพื่อถวายความจงรักภักดีและรับพระราชทานตราตั้งจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วยตนเอง ดังที่พงศาวดารไคว้นที่กล่าว

ในระหว่างนั้น เมืองยี่ริงผู้รักษาราชการเมืองถึงแก่กรรม เมืองหนองจิกผู้รักษาราชการยังไม่มีตัว เมืองปัตตานี เมืองยะลา ผู้รักษาราชการก็ยังไม่ได้รับพระราชทานตราตั้ง พระยาสงขลา (เถียนจ่อง) ก็พาหนีโยโส... ซึ่งได้จัดไว้ให้เป็นผู้รักษาราชการเมืองปัตตานี 1 นายเมือง... ซึ่งได้จัดให้เป็นผู้รักษาราชการเมืองยะลาอยู่ 1... เขามากรุงเทพฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานตราตั้งให้หนีโยโส... เป็นพระยา ยี่ริง...¹

อำนาจของเจ้าเมืองสงขลาจึงครอบคลุมไปถึงการถอดถอนผู้ว่าราชการเมืองที่เห็นว่าประพฤติคนไม่เหมาะสมกับหน้าที่ เช่น พระยาสงขลา (เถียนจ่อง) ถอดพระยายะลา (เมือง) ออกจากตำแหน่งเพราะ "ไม่ได้ราชการ" เป็นต้น² นอกจากนั้น สงขลายังมีหน้าที่ควบคุมการส่งเครื่องราชบรรณาการของหัวเมืองทั้ง 7 มายังกรุงเทพฯ ให้ครบถ้วนตามจำนวนและตรงตามกำหนดเวลาอีกด้วย

กล่าวได้ว่าเมื่อสิ้นศรัทธาต่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยได้แสดงให้เห็นนโยบายที่จะควบคุมปัตตานีเดิม หรือหัวเมืองทั้ง 7 ให้อยู่ในอำนาจโดยกวัดขังกว่าหัวเมืองมลายูอื่น ๆ ทั้งนี้เห็นได้จากการที่รัฐบาลได้นำเอานโยบายแบ่งแยกแล้วปกครอง

¹ เพิงอ่าง, หน้า 23 - 4.

² เพิงอ่าง.

(Divide and Rule) มาใช้ ซึ่งนับว่าเป็นครั้งแรกที่ไทยใช้นโยบายนี้กับหัวเมืองขึ้นมลายู¹ นอกจากนั้นทางรัฐบาลกลางยังเป็นผู้เลือกสรร แต่งตั้ง และถอดถอนบุคคลที่จะมาดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองทั้ง 7 เอง โดยกำหนดให้เจ้าเมืองเหล่านั้นจำต้องมารับพระราชทานสารตราตั้งจากพระมหากษัตริย์ไทย ณ กรุงเทพฯ ด้วยตนเอง เพื่อแสดงความจงรักภักดี ในขณะที่ผู้ว่าราชการเมืองมลายูอื่น ๆ เพียงแต่ส่งผู้แทนเข้ามาแทน²

ความสนใจของไทยต่อหัวเมืองทั้ง 7 ซึ่งเริ่มเห็นได้ชัดในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ นี้ พิจารณาได้ว่า สืบเนื่องมาจากความไม่สงบในหัวเมืองเหล่านั้นที่ต่อเนื่องมาโดยตลอดในประวัติศาสตร์ ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อเอกภาพและความมั่นคงแห่งพระราชอาณาเขตประการหนึ่ง ประการที่สอง เป็นเพราะเสถียรภาพทางการเมืองในหัวเมืองทั้ง 7 มีจุดอ่อนที่จะผันแปรไปตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในหัวเมืองมลายูใกล้เคียงได้โดยง่าย (ดังเหตุการณ์เมื่อเกิดกบฏไทรบุรีใน พ.ศ. 2373 ซึ่งชักนำให้หัวเมืองทั้ง 7 เป็นกบฏตามไปด้วย) ประการที่สาม เป็นปฏิกิริยาอันสืบมาแต่ความขัดแย้งระหว่างไทยและอังกฤษ เกี่ยวกับดินแดนในแหลมมลายู ซึ่งเริ่มขึ้นตั้งแต่ปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

¹ นโยบายตักกำลังเมืองขึ้นโดยแบ่งออกเป็นเมืองเล็ก ๆ ดังที่ชักกับปัตตานีนี้ ภายหลังได้นำไปชักกับไทรบุรี เมื่อไทรบุรีกบฏใน พ.ศ. 2381 โดยโปรดให้แบ่งไทรบุรีออกเป็น 4 เมืองด้วยกัน คือ ไทรบุรี กะบังป่าสุ บลิส และ สตูล แต่ละเมืองไม่ขึ้นต่อกัน, จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ, อางแลว, หน้า 33-4, 337.

² วอลเตอร์ เอฟ เวลดา, แตนดินพระนั่งเกล้าฯ, แปลจาก Siam Under Rama III, โดย นิจ ทองโสภิต (พระนคร : สมาคมสังคมนิยมแห่งประเทศไทย, 2514), หน้า 123.

ถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านั่น นอกจากหัวเมืองทั้ง 7 แล้ว ไทยมีเมืองขึ้นในแหลมมลายูอีก 4 เมืองด้วยกัน คือ ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และ เปรัค¹ หัวเมืองเหล่านี้ไทยปกครองในลักษณะคล้ายหัวเมืองทั้ง 7 คือ หัวเมืองเหล่านี้มีขอบเขตพื้นที่จะต้องส่งเครื่องราชบรรณาการคนไมเงินทองมาทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่กรุงเทพฯ 3 ปีครั้ง ส่งกำลังทหารและเสบียงสัมภาระมาช่วยในยามสงคราม เจ้าผู้ครองหรือสุลต่านจำต้องได้รับการแต่งตั้ง หรือได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลไทย และความสัมพันธ์กับต่างประเทศก็ต้องได้รับความยินยอมจากไทยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงเทพฯ และหัวเมืองเหล่านี้ ในทางปฏิบัติแตกต่างกันไป รัฐที่อยู่ไกลศูนย์กลางแห่งการปกครองมากกว่าจะถูกควบคุมอย่างใกล้ชิดกว่ารัฐที่อยู่ห่างไกลออกไป นอกจากหัวเมืองทั้ง 7 แล้ว ไทรบุรี เป็นเพียงอีกรัฐเดียวที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับไทยมากที่สุด กลันตัน ตรังกานู มีความสัมพันธ์กับไทยมากน้อยลงมาตามลำดับ ส่วนเปรัคนั้นความสัมพันธ์กับไทยเป็นไปอย่างฉิวเฉียดมาก³

¹ ไทรบุรี เป็นเมืองขึ้นของไทยมาแต่โบราณ ระหว่างเสียกรุง พ.ศ. 2310 ไทรบุรีตั้งตนเป็นอิสระเช่นเดียวกับปัตตานี แต่เมื่อไทยตีปัตตานีได้ใน พ.ศ. 2329 ซึ่งตรงกับรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ไทรบุรีก็กลับมาขอเป็นเมืองขึ้นดั้งเดิม ตรังกานูเพิ่งจะมายอมอ่อนน้อมต่อในรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ส่วนกลันตันนั้น เดิมเป็นเมืองขึ้นของปัตตานี ต่อมาตกไปเป็นของตรังกานู ถึง พ.ศ. 2357 พระยา กลันตันผัดใจกับพระยาตรังกานู ไครมาขอขึ้นกับกรุงเทพฯ จึงโปรดฯ ให้ยกกลันตันเป็นประเทศราชอยู่ในบังคับเมืองนครศรีธรรมราช เปรัค นั้น ไทรบุรีตีได้ในปี พ.ศ. 2352 และเปรัคก็ส่งบรรณาการให้แก่ไทยตั้งแต่นั้นมา.

² แมว่าผู้ครองกลันตัน และตรังกานู จะต้องได้รับการแต่งตั้งจากไทย แต่ก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่าทางสองรัฐนั้นจำต้องส่งทัพมาช่วยไทยในยามสงคราม เวลลา, อ้างแล้ว, หน้า 123-4.

³ หลักฐานความสัมพันธ์ระหว่างไทยและเปรัคแทบจะไม่มีปรากฏ นอกเหนือไปจากการส่งเครื่องบรรณาการ ซึ่งก็ไม่มีการยืนยันว่าเปรัคส่งตามกำหนดเป็นประจำหรือไม่.

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2364 ซึ่งตกปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
เป็นต้นมา หัวเมืองขึ้นของไทยในแหลมมลายูก็เริ่มเข้าเกี่ยวข้องกับอังกฤษ โดยมีไทรบุรี
เป็นสื่อ กล่าวคือในปี พ.ศ. 2364 ไทรบุรีตั้งตนเป็นกบฏ ไทยจึงส่งกำลังไปปราบ
สุลต่านไทรบุรีหนีไปพึ่งอังกฤษที่เกาะหมาก ซึ่งได้ให้บริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษเข้าไป
เมื่อ พ.ศ. 2325 ปัญหาเกี่ยวกับไทรบุรีนี้เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้อังกฤษจำต้องส่งทูตมา
เจรจากับไทยใน พ.ศ. 2365 โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ไทยยอมรับสิทธิของอังกฤษเหนือ
ดินแดนที่ไคจากสุลต่านไทรบุรีอีกทอดหนึ่ง แม้วการเจรจาดังนั้นจะไม่โดยผล แต่ขารัฐการ
อังกฤษและพอลคาชาวอังกฤษที่อินเดียและป็นิจำนวนหนึ่งต่างสนใจในการจะขยายผลประ
โยชน์ของอังกฤษในแหลมมลายู โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภายหลังจากการตกลงระหว่าง
อังกฤษและฮอลันดาในปี พ.ศ. 2367 ซึ่งฮอลันดายอมยกสิทธิเหนือแหลมมลายูให้เป็นเขต
อิทธิพลของอังกฤษแล้ว บรรดาขารัฐการและพอลคาอังกฤษเหล่านี้ ซึ่งมี โรเบิร์ต ฟูลเลอร์-
ตัน (Robert Fullerton) ขาหลวงประจำเกาะหมากเป็นปากเสียงสำคัญ ต่างต้องการ
ที่จะเห็นอิทธิพลไทยเหนือดินแดนในแหลมมลายูหมดไป หรือเหลือครอบคลุมดินแดนน้อยที่สุด
เท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อที่อังกฤษจะได้ขยายอิทธิพลของตน ทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ
ไปทั่วแหลมมลายูไคแต่เพียงผู้เดียว ¹

ในทัศนะของบรรดาชาวอังกฤษที่ถือคติจักรวรรดินิยมดังกล่าว การส่งเครื่องราช
บรรณาการต้นไม้เงินต้นไม้ทองหรือ "บุหงามาศ" มาให้ไทยของไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู
และเปรัก เป็นเพียง "เครื่องแสดงความเคารพ" ² ไม่อาจถือว่าเป็นการยอมรับใน
สิทธิของไทยเหนือรัฐเหล่านั้นไค ด้วยเหตุนี้ในกลางปี พ.ศ. 2368 เมื่อเปรักพยายาม
ที่จะปลีกตัวออกจากอำนาจของไทย ฟูลเลอร์ตัน จึงไคเขาช่วยเปรักต่อต้านอำนาจของ

¹Vajirana a National Library, Burney Papers (Bangkok :
Vajiranana Library, 1911), Vol II, p.117. เวลดา, อางแลว, หน้า 125-7.

²Vajiranana National Library, op.cit., p.117. "...the
triennial presentation of the Boonga Mas was indeed the only
mark of homage."

นคร ศรีธรรมราช ซึ่งมีหน้าทักกับเปรี๊ค ดิงกับขจะส่งเรือรบมาล้อมกองเรือที่ปากแม่น้ำเมืองตรัง¹

ในปีเดียวกับเมื่ออังกฤษส่งรอยเอกเฮนรี เบอร์นีย์ (Henry Buricy) เป็นทูตมาเจรจากับไทยอีกครั้ง เบอร์นีย์จึงได้รับการเร่งรัดจากพลเลอร์ดันให้ถือวาปญฺหามลายู เป็นเรื่องสำคัญอันดับแรกในการจะเจรจากับไทย โดยอังกฤษจะต้องปฏิเสธข้ออ้างใด ๆ ของไทยเกี่ยวกับสิทธิเหนือรัฐมลายู แต่เนื่องจากเบอร์นีย์ได้รับคำสั่งให้ยืนยันให้ไทยเห็นว่าอังกฤษต้องการดำรงมิตรภาพอันดีกับไทย เบอร์นีย์จึงจำต้องยอมรับว่าไทยมีสิทธิเหนือไทรบุรี² ส่วนทางฝ่ายไทย ชัยชนะของอังกฤษในพม่าทำให้ไทยหวาดระแวงการคุกคามของอังกฤษอยู่เช่นกัน ผลของการเจรจากดลวงครั้งนั้นจึงเป็น "งานชิ้นเอกของความคลุมเคลือและความหมายสองนัย³ ซึ่งเป็นประโยชน์แก่อังกฤษในภายหลัง เพราะแม่

¹ เวลดา, อางแฉว, หน้า 128.

² Kennedy, op.cit., p.111.

³ Ibid., p.112. "... a masterpiece of vagueness and ambiguity."

อังกฤษจะยอมรับสิทธิของไทยเหนือไทรบุรี แต่ความในสนธิสัญญาที่คลุมเคลือไม่ชัดเจน และไทยก็จำต้องรับว่าเปรักเป็นเอกราช¹ ซึ่งเป็นบันไดให้อังกฤษโคยปกครองเปรักในเวลาไม่นานต่อมา²

ท่าที่ความสนใจและพฤติกรรมของข้าราชการอังกฤษในแหลมมลายูที่มีต่อหัวเมืองมลายูของไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ จนเป็นเหตุให้ไทยต้องสูญเสียอำนาจเหนือเปรักไปดังกล่าวข้างต้น ย่อมทำให้รัฐบาลไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ เริ่มรู้สึกถึงอำนาจอันห่อหุ้มของไทยในฐานะเจ้าอธิราชของรัฐเหล่านี้ และเมื่อพิจารณา

¹ ข้อความเกี่ยวกับเปรักนี้ ปรากฏในข้อ 14 ของสนธิสัญญาเบอร์นี ซึ่งมีใจความว่า "ไทยกับอังกฤษสัญญาต่อกันว่า ในพระยะเปพระตามใจพระยาเปพระ ถ้าพระยาเปพระจะถวายดอกไม้ทองดอกไม้เงิน ณ กรุงทกล (เดิมนครวัดมลิไจพระยาเปพระ) อังกฤษไม่ห้ามปราม เจ้าพระยานครจะใส่ไทยไซแขกไซจนคนนำไทยลงไปเมืองเปพระโดยคี่ 40 คน 50 คน ถ้าพระยาเปพระจะใส่ศรีวันกรมการฝ่ายริมองเบพระมาหา เจ้าพระยานคร อังกฤษไม่ห้าม ไทยอังกฤษไม่ยกกองทัพไปเบียดเบียนรบกัน ณ เมืองเปพระ..." สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคี ระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ., เล่ม 1 (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2511) หน้า 21

² การที่ไทยยอมรับว่าเปรักจะส่งบรรณาการให้แก่ไทยหรือไม่ตามความปรารถนาของเปรักนั้น เปิดโอกาสให้ร้อยเอกโลว์ (Captain Low) ซึ่งเป็นกลุ่มต่อต้านไทยในบีนัง ประสบความสำเร็จในการชักจูงให้สุลต่านเปรักยอมลงนามในสัญญารับความคุ้มครองจากอังกฤษ พร้อม ๆ กับประกาศตัวเป็นอิสระต่อไทยในวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2369 แม้ว่าในระยะแรก สนธิสัญญาดังกล่าวจะไม่ได้รับการยอมรับจากรัฐบาลอังกฤษในอินเดีย แต่ต่อมาเมื่อสุลต่านเปรักขอความช่วยเหลือจากอังกฤษตามสนธิสัญญา รัฐบาลอังกฤษก็ยอมรับปฏิบัติตามข้อผูกพันนี้ Kennedy, *op.cit.*, p.114.

ถึงความวุ่นวายทางการเมืองในหัวเมืองเหล่านี้ โดยเฉพาะหัวเมืองทั้ง 7 ที่มีมาโดยตลอดแล้ว เห็นได้ว่าการฟื้นฟูอำนาจของไทยเหนือหัวเมืองมลายูจะเป็นไปได้ยาก ถ้าไทยไม่อาจระงับการปกครองหัวเมืองทั้ง 7 ซึ่งเป็นหัวเมืองมลายูชั้นใน และเป็นหัวหอกในการขยายอิทธิพลไปยังเมืองมลายูที่อยู่ไกลออกไปในอำนาจให้ได้เสียก่อน

ด้วยเหตุนี้เอง นอกเหนือไปจากการใช้นโยบายปราบปรามและเปลี่ยนตัวเจ้าเมืองในหัวเมืองทั้ง 7 ภายหลังจากการกบฏต่าง ๆ แล้ว รัฐบาลไทยในขณะนั้นจึงได้ใช้นโยบายในการผสมกลมกลืน (assimilation) คนไทยเข้ากับราษฎรมลายูในหัวเมืองเหล่านี้ โดยการอพยพคนไทยจากกรุงเทพฯ ลงไปตั้งถิ่นฐานในดินแดนนั้นแทนที่ชาวมลายูซึ่งถูกกวาดต้อนขึ้นมาอยู่ทางภาคกลางของประเทศ¹ ภายในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ คนไทยจึงกลายเป็นราษฎรกลุ่มใหญ่ในดินแดนนั้น² นโยบายการปกครองหัวเมืองทั้ง 7 ในรัชกาลดังกล่าวจึงนับได้ว่าประสบความสำเร็จไม่น้อย ในระยะหลังการปกครองหัวเมืองเหล่านี้จึงเป็นไปโดยสงบเรียบร้อย เมื่อเกิดความวุ่นวายในไทรบุรีใน พ.ศ. 2381 และพวกกบฏไคชวนหัวเมืองทั้ง 7 เขารวมควายนัน³ เจ้าเมืองปัตตานี ยะหริ่ง และสาบบุรี นอกจากจะไม่ได้อภัยไปสนับสนุนควายแล้ว ยังส่งกำลังไปช่วยสงขลาปราบปรามพวกกบฏอีกควาย

¹ เฉพาะในหัวเมืองทั้ง 7 ปรากฏหลักฐานว่า ภายหลังจากกบฏปี พ.ศ. 2373 ได้มีการอพยพประชาชนจากหัวเมืองทั้ง 7 เป็นจำนวนถึง 4,000 คน ดู Anker Rentse, "History of Kelantan I," J.M.BRAS., XII (August, 1934), p.59.

² Mgr. Pallegoix, Description du Royaume Thai ou Siam (Paris : Se Vend, 1954), Vol. I, p.25.

³ ประชุมพงศาวดารเล่ม 3, อ้างแล้ว; หน้า 57.

พื้นฐานทางการเมืองและขยายตัวของสังคมไทยคั้งกล่าว ช่วยให้รัฐบาลกลาง
ของไทยสามารถปกครองหัวเมืองทั้ง 7 ได้อย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้น และสามารถควบคุมความ
สงบเรียบร้อยในหัวเมืองเหล่านี้ได้ตลอดมา จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
เกล้า ฯ เมื่อสถานการณ์เมืองภายนอกประเทศ และภาวะการปกครองภายในหัวเมือง
เหล่านี้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย